

דף ג

באורים בפשט ועיונים

'תניא היה רבי מאיר אומר, אדם עובר עבירה בסתר והקב"ה מכריז עליו בגלוי שנאמר ועבר עליו רוח קנאה, ואין עבירה אלא לשון הכרזה...' — יתכן ודרש הכתובים קרוב לפשט: 'איש איש כי תשטה אשתו... ושכב איש אתה שכבת זרע ונעלם מעיני אישה ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה והוא לא נתפשה' — אם תיזנה אשת איש בסתר ללא כל עד, מעיד הכתוב 'ועבר עליו רוח קנאה...'. — הקב"ה נותן בלב הבעל שיקנא בה כדי להשקותה ולפרסם עוונה. [ואעפ"י שדרשו מכאן שעד אחד בטומאה נאמן לאסרה, ומדובר בפסוק הראשון לאחר קינוי, דברי תורה מתחלקים לכמה פנים כפטיש יפוצץ סלע, וכדרך שדרש רב ששת להלן (ו). מקרא זה על סוטה ספק, ע"ש ברש"י].

'אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות, שנאמר איש איש כי תשטה אשתו — תשטה כתיב' — דורש מדלא כתיב 'כי תטה' — מלשון נטיה, או 'תסטה' מלשון סטיה (מהרש"א). ובאופן פשוט יש לפרש משום שאין ניקוד בתורה, דורש את משמעות המלה לפי קריאתה בשי"ן ימינת (שפת אמת).

ומצינו דרשות רבות המבוססות על חילוף שי"ן-שי"ן:

להלן ה' סע"א, ע"ש ושם ע"ב 'ושם' — 'ושם'; יג: 'שובע' — 'שבע'; בברכות יד. דרשו 'שבע ילין' — לשון מספר שבע; שם טו: 'בפרש' — 'בפרש'; פסחים מט: 'מורשה' — 'מאורסה'; יומא כח: 'דמשק' — 'דולה ומשקה'; תענית ז: על 'ועז פניו ישונא'; שם ט' עשר בשביל שתעשר'; חולין כו. 'אל תקרי ושחט אלא וסחט'; ערכין יא. 'סור' — 'שיר'; ושם יג. וראה עוד דוגמאות בחילופי שי"ן וסמ"ך בדרשות חכמים וכן במשמעות המושגים — במנחת שי — צפניה א, יב; ובעלה יונה — עמ' קח.

'מפני מה האמינה תורה עד אחד בסוטה — שרגלים לדבר, שהרי קינא לה ונסתרה ועד אחד מעידה שהיא טמאה' — יש לשמוע מכאן שעד אחד שפסלתו תורה, לא משום שודאי משקר או קרוב לודאי, שאם כן, אין סברה להאמין לזה העד מפני שקינא לה הבעל, אלא עד אחד פסול משום חשש רחוק, וכיון שיש קצת רגלים לדבר, נסתלק החשש הזה ואומרים שודאי אמת מעיד. ויש לדון מכאן לכיוצא בזה. (עפ"י תשובות רשב"ץ ח"א עז, ע"ש).

טעם אחר לנאמנות העד, כתב בנו של הרשב"ץ (בשו"ת רשב"ש רו), לפי שבעדות זנות קשה לעמוד על האמת בשני עדים, [ומאותו הטעם האמינה תורה לעד אחד לענין עגלה ערופה, שלא תערף], לכך סמכה תורה על העד. והוא טעם משלים לדברי הגמרא ולהסבר הנ"ל, כי אילולא שרגלים לדבר, לא היה העד נאמן אעפ"י שאין בירור אחר.

יש לדקדק מלשון הגמרא שה'רגלים'—לדבר' נוצר על ידי הקינוי והסתירה ועדות העד, [ולא שהאמינה תורה לעדות העד כאשר מעיד על מצב נתון של 'רגלים לדבר']. ולפי זה עד טומאה אינו נאמן בתורת עדות כבעלמא, אלא ענינו ליצור עם הקינוי והסתירה מצב של 'רגלים לדבר' שנטמאה, וסוף הדין לאסור הוא משום 'רגלים לדבר'.
וכן כתב בספר שערי ישר (ו,ו) בבאור דברי הירושלמי (המובא בתוס' לא:): שאין אומרים 'עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה' בעדות טומאה. וע' גם באבי עזרי (סוטה א, יד) שאין כאן דין 'עדות' [שלכך אין אומרים כאן סברת 'לדבר'ך רשע אתה ורשע פסול לעדות', ע"ש].

ויש להעיר למה שנקטו הגר"ח"ע (במכתב שבסוף ספר אבי עזרי — נשים קדושה) ואבי עזרי (סוטה א, טו) כדבר פשוט שעדות טומאה צריכה להיות בפני בית דין דוקא, מפני שזוהו דבר שבערוה ואנו אוסרים האשה על בעלה בעדות זו. ולכאורה לפי

הנ"ל אינו מוכרח. והרי גם בקול רינן בעלמא אין משקים אותה לאחר קינוי וסתירה (כדתנן לא.), הרי שאין צורך בדיני 'עדות'. רצ"ע.

עוד בגדרי נאמנות עד אחד בסוטה, אם נאמנותו ודאית או שמה נאמן רק לענין זה שחוששים לדבריו ואין משקים אותה, וממילא היא עומדת באיסור לבעלה, מספק, מחמת הקינוי והסתירה — יתבאר אי"ה להלן לא. וע"ע להלן ו.

'לה יטמא... רבי עקיבא אומר: חובה' — נחלקו ראשונים האם מצוה זו קיימת על הכהנים בלבד, שלשאר מתים אסור להם להטמא, וכאן חייבתם תורה להיטמא, אבל לישראל — לא נאמרה מצוה זו. (שו"ת הרשב"א ח"א כז תרלו. וכ"כ כמה אחרונים בדעת הרמב"ם — ע' תשובות שאגת אריה החדשות ח; ועוד. וכן כתב מהרש"א מדנפשיה. ובשפת אמת תמה מנין לו). או מצוה זו קיימת גם בישראל, שהרי אפי' לו כהן שאסור בכל מקום — לקרוביו מצווה, כל שכן ישראל. (ע' בחדושי הריטב"א סוכה כה: הגהות הרמ"ך על הרמב"ם — אבל ב,ו. וע"ע: ב"ח י"ד שעג; דרישה אה"ע נה, ב; טורי אבן — ר"ה טז: מנחת חינוך רסד, כג; קרן אורה — נזיר מח; חדושי הגר"ר בענגיס ח"א נד.).

'כלפי שאמרה תורה לא תשנא את אחיך בלבבך יכול כגון זו, תלמוד לומר...' — לדעת הרמב"ם (דעות ו,ה ובספר המצוות שב. וכן דעת החינוך רלח), אין עוברים בלאו ד'לא תשנא' אלא על שנאה שבלב, אבל אם מבטא שנאתו כלפי חוץ ומודיעה לו, אינו עובר בלאו זה. ולפי זה אין הכוונה כאן שבעצם מעשה הקינוי עובר ב'לא תשנא' [אילו לא גילה הכתוב], שהרי מודיע לה האיבה בקנאתו, אלא הכוונה שהקנאה מביאתו אחר כך לידי קטטות ומריבות וגם לשנאת הלב [ללא ביטוי חיצוני]. ולפי זה מתבאר כאן שהעושה מעשה הגורם ומביא לידי שנאה וקטטות, הוא בכלל איסור 'לא תשנא'. [וכן הדבר בשאר עבירות שבתורה, בכלל האיסור כל דבר המגרה יצרו וגורם לו שיעבור]. (עפ"י קהלות יעקב ערכין ד, ג.)

(ע"ב) 'יכול אף הכנעני שבא על אחת מן האומות והוליד ממנה בן שאתה רשאי לקיימו... מן הנולדים בארצכם ולא מן הגרים בארצכם' — ולא דוקא גרים בארצכם, אלא בכל מקום שיולידו אסור להחיותם. אלא שמן הסתם האיש מחזר אחר האשה למקום שהיא. (מאירי)

'זנותא בביתא כי קריא לשומשמא' — כשם שהתולעת שבתוך גרעין השומשומין, אין אדם מרגיש בה עד שאכלה את כל הגרעין ונשארה הקליפה לבדה, כך האשה המתעסקת בזנות מרבה בהוצאות לניאופיה ואין בעלה מרגיש בדבר עד שממונו כלה. וכן 'תוקפא בביתא' — כשהאדם מכעיס אשתו יותר מדאי, היא מתרשלת בשמירת נכסיו והממון מתנונה והולך עד שכלה. (מאירי). וי"ל שמפני אותו הטעם אמר רבא לבני מחוזא אוקירו לנשיכו כי היכי דתתערתו (ב"מ נט), שעל ידי כן היא משמרת נכסיו וחפצה בהצלחתם. ומלבד זאת יש גם ענין סגולי, שהברכה מצויה בבית בגלל האשה, כמבואר בכמה מקומות. ע' במובא ביוסף דעת ב"מ שם. וע"ע בשפת אמת כאן.

'כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעוה"ב... וכל העובר עבירה אחת בעוה"ז מלפפתו והולכת לפניו' (במקום אחר הגרסה: ומוליכתו) ליום הדין' — במצוה לא נקט 'מלפפתו' — על דרך משל, מי שמוליכים אותו למקום טובה ושמחה, אין צריך לתפשו ולכובלו כדי שלא יברח, אבל ההולך לגרדום צריך המוליכו ללפתו (עפ"י מהרש"א. וע"ע בן יהודע — ע"ז ה).

סתם 'מצוה' היא מצוות צדקה, [ככתוב בנחמיה והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה... וע' גם ב"ב ט; דברים רבה ח]. וסתם 'עבירה' היינו עבירת ניאוף. (מרומי שדה. וכ"כ בסוף חגיגה ובהעמק שאילה מ, 1).

ע"ע: שקלים ה, ד' הוה מפליג מצוה; 'שהוא מסתכל במצוה כיצד לעשותה' ועוד. [וכן קרויה הצדקה 'זכות' כמו 'זכה בי' (שם). ותרגום 'צדקה תהיה לנו' — וזכותא. וכן הצדיק (מלשון 'צדקה') נקרא בוהר 'זכאי']. וע"ע בטעם הדבר בקונטרס קדושת השבת — א.

וסתם 'עבירה' ניאוף. כן כתב מהרש"א בשבת לג; תורת חיים וכן יהודיע ע"ז ה. וכן מצינו בתרגום בכמה מקומות 'ערוה' — עבירה (ע' דברים כג, טו; כד, א; משלי כא, כו ועוד. מובא במגדים חדשים שבת לג, ע"ש. ויש להעיר גם ליבמות עה: 'שמא עוברי עבירה... ומצח אשה זונה' ע"ש וברש"י שם צ: ד"ה צריכה לכך. וע' להלן יא: 'שתבען לדבר עבירה', וכהנה רבות.

'להיות עמה לעולם הבא' — 'עולם הבא' בכל מקום ענינו מקום קבלת שכר ולא עונש. ובאמת יוסף נשא בתה, ומהם יצא שבט בישראל ומשיח בן יוסף, והוא ראה זאת ברוח הקדש, שיצא לו ממנה שלשלת גדולה כזו — רק לא רצה להיות עמה אפילו לעולם הבא. שאין לאדם להתחבר עם רשעים כלל, אפילו לעשות מצוה. (עפ"י צדקת הצדיק — מח. וע"ע: ישראל קדושים עמ' 126; מי השלוח ח"ב ויקרא ד"ה אדם). יצוין שבשאלות (ברכה) הגרסה 'להיות עמה — ליום הדין'.

תוס' ד"ה מה וד"ה נאמר. ישובים על תמיהתם, ע' בשו"ת אחיעזר ח"א ה, ד-ה; משיב דבר ח"ד סוסי' נד וסי' נו, ובחדושי כאן; חדושים ובאורים.

תירוץ לקושית התוס' ד"ה ת"ל — ע' בספר זכר יצחק סו

מוסר ומדות, טעמים ורמזים

'אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות, שנאמר איש איש כי תשטה אשתו — תשטה כתיב' —

מהי רוח שטות? — שהחוטא סבור עזב ה' את הארץ ואינו משגיח בה. כי אם היה יודע ומאמין בזה שהוא משגיח עליו בכל ענינו, בודאי לא היה עובר עברה כלל. ועוד, אילו היה מתבונן ומביט מאין ניתנו לו כל כחותיו ורצונותיו, ודאי היה נמנע מעבירה. (ע' דגל מחנה אפרים — אמור ד"ה אלה; אוהב ישראל — ריש ויחי. ועע"ש בריש 'לקוטים חדשים'); —

כל סטייה מוסרית היא גם סטייה הגיונית; אמת מוסרית ואמת הגיונית כרוכות זו בזו; ואין אדם חוטא אלא אם כן חדל לראות נבוכה. (רש"י הירש, נשא); —

כמו השוטה שאינו יודע להשמר מפגעים רעים ומסכנה, כך החוטא אינו מבין ולא מודע לכך שהעבירה פוגעת ומזיקה לנפשו (שמעת'י).

ע"ע: דעת חכמה ומוסר ח"א צא קבא וח"ג כו.

ומה תביעה יש על האדם שנכנסה בו רוח שטות? אמר הגר"ח שמואלביץ זצ"ל: התביעה על כך שעמד קרוב לפי התהום, שנתן אפשרות לאותה רוח-שטות לדחפו שמה, ואילו היה מתרחק ממקום הסכנה מעיקרא, אפילו באות כל רוחות שבעולם, לא היה נכשל. ('שיחות מוסר' ו' תשל"א).

ההתייחסות לחוטא צריכה להיות כאחיו ואוהבו שיצא מדעתו, שהרחמנות עליו רבה מאד. ואם הרחיק ללכת מכלל ישראל הקדושים, תגדל עוד יותר הרחמנות עליו. זוהי עצה נכונה לאהבת ישראל, אפילו כלפי איש שהרע לו בפועל ממש, בגופו או בממונו — שישים אל לבו שזהו שגער ממש. 'והדברים נכונים למבין' (שם משמואל — יוה"כ"פ, תרע"ג).

באותו ענין ראוי לצטט כאן מלשונו של איש האלקים, החזו"א זצ"ל (או"ח נו"ד): '...וכשם שאין ראוי לחכם לבעוס ולנקום במריע לו מתוך חולי רוח, כן אין ראוי לנקום ולשנוא את המריע מתוך חולי נפש המשכלת וחוסר משקל המדות. ואין בין בליעל למטורף הדעת ולא כלום. וכל (ענין) העונשים הוא להיות חכמת החכמים מוגבלת מאד ובלתי מספקת ליתן לפתאים ערמה, ההכרח להשתמש בעונשים להקים גדר עולם, שלא יהיה העולם טרף לשני בריאי הגוף וחלושי השכל, אבל העונש צריך להעשות מתוך יגון עמוק, נקי מרגש צרות עין בשל אחרים...'. (עוד בענין התייחסות לרשע ולימוד זכות עליו: צדקת הצדיק קו; בני יששכר — אדר מאמר י דרוש א ד"ה ואני; אמרי פינחס).

איש כי תשטה אשתו ומעלה בו — בגימטריא: 'אין אדם עובר עברה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות'. (ברכת פרץ)

פעם אחת בלבד בכל התורה כולה, מופיע צירוף ראשי תבות סמוכות של 'רוח' — אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו. יש לרמוז בזה שמשה רבינו מלמד זכות על ישראל במעשה העגל, שבגלל רוח שטות שנכנסה בהם לכך חטאו. ויש להוסיף על פי האמור בגמרא (ע"ז מד.) שמשה רבינו נתכוין לבדקן כסויות, כמו שנאמר ויזר על פני המים וישק את בני ישראל. ולכך נאמרה לשון 'קנאה' בשעה שישראל עבדו ע"ז, כאשה הסוטה הבוגדת בבעלה, כדברי הרמב"ן (שמות כג.) — הרי אותה רוח שטות שנכנסת באשה סוטה, נכנסת בישראל הסוטים מעל ה' לעבודה זרה, וכלשון חכמים (שבת פח:) עלובה כלה מזונה בתוך חופתה. (עפ"י 'נפלאות מתורתך' לר"מ ארן שליט"א, עמ' שיב)

*

'...דעל זה הוא כל מסכת סוטה — לימודים למי שעובר עליו רוח טהרה נכנסת הגמרא (ג,א). ומאן דאמר 'רוח טומאה' — היינו שישים עלילות דברים באשה יראת ה'. ויש בזה דברים עמוקים שאי אפשר לבאר בכתב. וע"כ המסקנא אינו כן — להיות שונא זימה' (ישראל קדושים' לר"צ הכהן, עמ' 64).

דף ד

'וכמה שיעור סתירה — כדי טומאה, כדי ביאה, כדי העראה, כדי הקפת הדקל... אי תנא כדי טומאה הוה אמינא כדי טומאתה וארצותה, קמ"ל כדי ביאה' — ודוקא בסתירת האשה שבעלה קינא לה אין צורך בשיעור ריצוי, כי יש לחוש שמא כבר נתרצית לו קודם הסתירה, אבל ביחוד דעלמא אין